

**De verspreiding van de wijngaardslak
(*Helix pomatia*) in het Gooi en omstreken**

door

R.G. Moolenbeek & L.J.M. Butot

In het Gooi en Vechtplassengebied komt de wijngaardslak van nature niet voor. Alleen door menselijke activiteiten zijn lokaal kleine populaties ontstaan. De oudste melding is van J.F. van Hengel, die in 1875 het volgende over een populatie in 's-Graveland schrijft: "Hiervan is, te 's Graveland ten minste, overvloed in 't Gooi. Soms worden ze in groote manden, 12 liter inhoudende, naar Utrecht uitgevoerd, waar deze diertjes gegeten worden." Het is niet bekend, waar deze populatie zich binnen 's-Graveland bevond, maar waarschijnlijk betrof het hier een kwekerij of mesterij. Het is alleen Van Hengel, die van export van wijngaardslakken uit 's-Graveland naar Utrecht melding maakt. Wij denken dan aan een markt in Utrecht, waar de manden aan de Utrechtse slakkeneters te koop werden aangeboden. Helaas zwijgen de Utrechtse archieven daarover. Die spreken alleen van kokkels, oesters en mosselen. Het is niet onmogelijk, dat over deze kweek en handel gegevens in de archieven van 's-Graveland of elders in het Gooi of Vechtplassengebied zijn vastgelegd. Misschien kunnen speurders naar de Gooise historie eens een onderzoek instellen naar de melding van Van Hengel in 1875, die toch zijn bronnen moet hebben gehad.

Van de talrijke 's-Gravelandse landgoederen zijn geen waarnemingen bekend. Wel kennen wij waarnemingen uit de gemeente Hilversum. Jhr. A.F. Meyer (in litt.) uit Blaricum bericht in februari 1973, dat hij in 1937 te Crailoo een wijngaardslak vond, in 1942 meerdere en in 1970 een vijftal exemplaren. Tevens meldde hij (in litt., 23.2.1973), dat in 1970 eksters uit Crailoo met wijngaardslakken wegvlogen. Van predatie door kraaiachtigen op slakken is weinig bekend. De ekster wordt wel verdacht (McMillan, 1984), maar wordt niet genoemd door Mienis (1984) in zijn overzicht. In juli 1973 kon hij op deze plek geen slakken meer vinden.

In een brief van 21 maart 1947 aan de Stichting Het Noordhollands Landschap meldt J. van Dijk het voorkomen op het botanisch belangrijke "kalkterreintje" bij het voormalige zwembad Crailoo.

Uit de jaren 50 zijn diverse meldingen bekend (Butot, 1973: 174-5) en wordt duidelijk, dat de populatie afneemt. De laatste melding van een levend exemplaar dateert van 1970. Volgens Van Benthem Jutting (1957) zouden de eerste exemplaren in 1942 uitgezet zijn, doch Jhr. Meyer kende het voorkomen van de slak al vanaf 1937. Wel is nog bekend, dat Ir. J. de Ruyter uit Voorthuizen in april-mei 1962 enige wijngaardslakken uit Cotessen (Zuid-Limburg) op het kalklandje bij Crailoo heeft uitgezet.

Uit mei 1973 dateert een incidentele vondst van een volwassen exemplaar in een broeibak in Hilversum, die waarschijnlijk het jaar ervoor met planten uit Zuid-Limburg is meegebracht (Butot, 1973). Eveneens uit mei 1973 komt een melding van Gadella & Gadella-Faddegon (1973) van drie levende wijngaardslakken langs een pad in het Corversbos te Hilversum. Volgens D. Jonkers (tel.med. 1991) zou de soort daar thans nog in redelijke aantallen

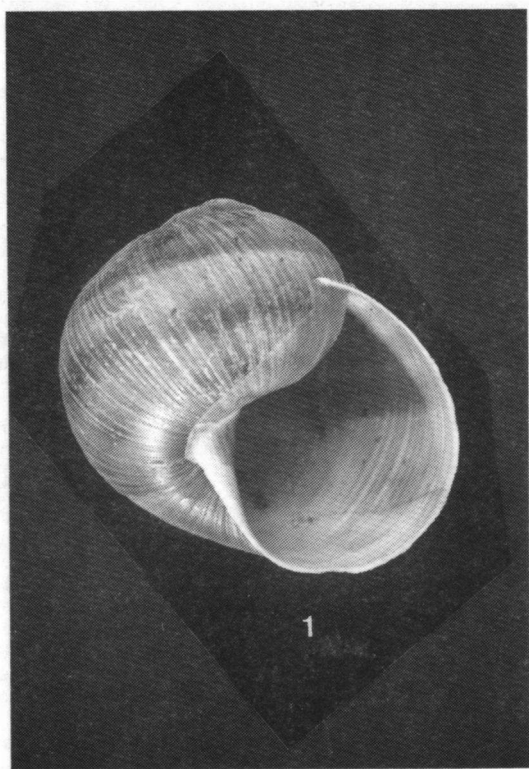


Fig. 1. Wijngaardslak (*Helix pomatia*) van "Heideheuvel", Hilversum, don. C. Steenman.

voorkomen. De beheerder van het bezoekerscentrum, de heer M. Stevens, bevestigde dit en meldde, dat de soort thans in een straal van enige honderden meters rond dit centrum voorkomt. Hij zou uitgezet zijn in het begin van de jaren 70 door de heer Westra. Enkele dode huisjes werden door Stevens afgestaan aan het Zoölogisch Museum te Amsterdam (ZMA).

In Blaricum werden in 1972 wijngaardslakken gevonden in de tuin van de Jhr. A.F. Meyer. Deze vindplaats ligt ruim drie kilometer van het kalkterreintje verwijderd en wordt gescheiden door een heidevlakte, die wijngaardslakken op eigen kracht niet kunnen passeren. Onlangs deelde mevrouw Meyer ons telefonisch mede, dat het bestand de afgelopen jaren was afgenomen, maar dat zij in 1990 nog wel een enkel exemplaar had waargenomen.

Er bestaat nog een melding over het voorkomen van deze slak in het Gooi en omstreken (Butot, 1978). Sierksma (1969, 1976: 99) bericht in zijn verhandeling over de verdwenen hofstede "Rustrijk", thans bekend als het Echobos op Muiderberg het volgende: "De vele wijnstokken [citaat uit Martinet's Katechismus der Natuur (1799)] zulzen tot gevolg gehad hebben, dat tot voor kort - en misschien nu nog wel - enkele zeldzame wijngaardslakken (Escargots) in levende lijve in het struikgewas voorkwamen en men er in elk geval vrij veel lege slakkenhuizen van vindt". Desgevraagd konden de heer en mevrouw Sierksma ons nadere informatie verschaffen over deze populatie. Zij hebben aanwijzingen, dat eind 17de eeuw de soort kan zijn geïntroduceerd op een van de vele buitens aldaar. Er zouden speciaal moerbeibomen (als voedsel?) voor deze slakken zijn aangeplant. In 1962 zouden zij nog in aanzienlijke aantallen in het bos "Rustrijk" [Echobos] voorkomen. Door boswerkzaamheden en ontwatering zou de populatie zijn verdwenen, maar wel kwamen zij in 1986 nog voor in de naastgelegen tuinen (aan de Brink), alwaar zij vermoedelijk uit het voormalige "Overbosch" van "Rustrijk" (thans nog gedeeltelijk "Roodekercke") kwamen. Exemplaren van deze populatie zijn niet bewaard gebleven, maar wel een foto, waarop parende exemplaren te zien zijn. Een kort bezoek half april 1991 aan het "Echobos" leverde geen exemplaren op, maar vervolgonderzoek zal plaatsvinden.

Recent is het voorkomen op het terrein van "Heideheuvel", het astmacentrum aan de Soestdijkerstraatweg te Hilversum, aan het licht gekomen. Volgens C. Steenman (mond.mededeling, 1990), hovenier op dit terrein, bevindt zich hier al minstens 15 jaar een kleine populatie. Voordat het astmacentrum zich hier vestigde, bevond zich op deze plaats het hotel "Heidepark". Hoe en wanneer de soort zich hier gevestigd heeft, is niet bekend. Het moet niet uitgesloten worden, dat het naastgelegen klooster "Stad Gods" iets met het voorkomen van de wijngaardslak aldaar te maken kan hebben. Enkele lege huisjes zijn door Steenman als bewijsmateriaal aan het Zoölogisch Museum van Amsterdam afgestaan (fig. 1). In 1991 werd door hem nog een tweetal levende exemplaren gezien. In 1992 zal extra aandacht aan het voorkomen alhier worden besteed.

Tijdens de voorbereidingen van dit artikel vond D. Jonkers tijdens het inventariseren van de Gooimeerkust een nog niet bekende populatie in de omgeving van Oud-Valkeveen. Op 24 juni vonden wij op die plek 21 levende volwassen exemplaren, waarvan ca. een derde deel bezig was met het leggen van eieren. Hoe deze florerende po-

populatie hier terechtgekomen is, is niet bekend. Naar aanleiding van een artikel in een regionaal historisch tijdschrift (Butot & Moolenbeek, 1991) ontvingen wij een telefonische melding van de heer Den Brink uit Laren, dat hij in zijn tuin aan de Tafelbergweg enige jaren geleden wijngaardslakken heeft uitgezet en dat er thans een redelijke populatie ontstaan is. In 1992 zal gekeken worden, hoe groot deze populatie is en waar de exemplaren oorspronkelijk vandaan komen. Het spreekt voor zich, dat wij geïnteresseerd zijn in mogelijke nieuwe of oude vondsten, die ons nog niet bekend zijn.

Summary

Apart from the province Limburg, the occurrence of *Helix pomatia* in the Netherlands is local, and caused by human introduction. In the district "Het Gooi" the first written records date from Van Hengel (1875). In this century more attention is paid to its distribution. All known localities and population densities are enumerated.

Literatuur

- BUTOT, L.J.M., 1973. De geschiedenis en de verspreiding van de Wijngaardslak in beide Hollanden, Noordbrabant, Zeeland en Utrecht. - *De Levende Natuur*, 76: 166-180.
- BUTOT, L.J.M., 1976. De Wijngaardslak in Limburg. - *Publ. Natuurhistorisch Genootschap Limburg*, 25: 5-23.
- BUTOT, L.J.M., 1978. Een onbekend gebleven oude Wijngaardslakkenpopulatie. - *C.B. Ned. Malac. Ver.*, 185: 830-831.
- BUTOT, L.J.M. & R.G. Moolenbeek, 1991. De geschiedenis en de verspreiding van de Wijngaardslak (*Helix pomatia*) in het Gooi. - *Tussen Vecht en Eem*, 9: 160-162.
- GADELLA, T.W.J. & M.M. GADELLA-FADDEGON, 1973. De Wijngaardslak in Hilversum. - *De Levende Natuur*, 76: 230.
- MCMILLAN, N., 1984. Do birds eat *Helix pomatia*? - *Conch. Newsletter*, 88: 152-153.
- MIENIS, H.K., 1984. Records on birds feeding on *Helix pomatia*. - *Conch. Newsletter*, 90: 212.
- SIERKSMA, K., 1969, 1976. Muiderberg, voorpost van het Gooi. - *Uitgave Stichting voor Banistiek en Heraldiek/St. Comité Oud-Muiderberg, Muiderberg*.
- VAN BENTHEM JUTTING, W.S.S., 1957. Korte berichten. - *C.B. Ned. Malac. Ver.*, 70: 685.

AANVULLING

Op 4 juni 1992 meldde de heer D.A. Jonkers uit Blaricum, dat hij in Laren (terreintje tussen Mauvezand en De Biezem) enige wijngaardslakken gevonden had. Op 5 juni heb ik op de lokatie gekeken en trof een 10-tal (waaronder enige eierleggende) exemplaren aan. Ook in een aangrenzende tuin kropen enkele exemplaren rond, zodat niet uitgesloten moet worden, dat de slakken hier ooit uitgezet zijn.

Tevens werd op 5 juni de populatie aan de Tafelbergweg (Huize De

Zeven Schepel) bekeken. Volgens de bewoner, de heer N.G. van den Brink, had hij zo'n 25 jaar geleden exemplaren uit Frankrijk en Zuid-Duitsland in zijn tuin uitgezet. Tijdens de rondgang zagen wij enige 10-tallen exemplaren en gezien de oppervlakte van het terrein zal de populatie zeker meer dan 100 individuen tellen.

A.M., 9.6.1992

Adres schrijvers: Zoölogisch Museum Amsterdam, Afd. Malacologie,
Postbus 4766, 1009 AT Amsterdam.